

# Az újjászületés napjaiban

## Az egyetem életének megindulása Szeged felszabadulása után

1944 szeptemberében a Vörös Hadsereg csapatai, a kilencedik csapás hadműveletei következtében elérték Magyarország határát. A 2. és 3. Ukrán Hadsereg egységei megkezdtek hazánk felszabadítását a német fasiszták és hazai csatlósai uralma alól. A hadműveletek következtében 1944. október hó 11-én felszabadult Szeged, az ország második legnagyobb városa. Szegedről indult el tehát az a fokozatos demokratikus átalakulás, amely azután a magyar népi demokratikus rendszer kialakulásához vezetett.

A szovjet csapatok megteremtették a nemzeti újjászületés, a demokratikus átalakulás lehetőségét, szétzúzták a tőkésnagybirtokos rendszert Magyarországon. Az új demokratikus erők először itt Szegeden éltek ezzel a lehetőséggel. Megszervezték a közigazgatást, megalakult a Nemzeti Bizottság, megindult a termelés.

## A béke első tanévnyitóján 1944. szeptember 16.

Az élet megindulásáért folyó harc élén a kommunisták állottak. Megérkeztek Szegedre a Magyar Kommunista Párt Külföldi Bizottságának tagjai. Itt alakult meg december 3-án a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front, amelynek programja, a szegedi program vált a későbbiek folyamán megalakuló kormány programjává is. Budapest felszabadulásáig tehát Szeged, majd később Debrecen volt az a két központ, amely példát mutatott az újonnan felszabdított területeknek az élet megindítása, a legfontosabb feladatok megoldása terén. Ezek a körülmények határozták meg természetesen az egyetem működését is. Nézzük meg hogyan reagált az egyetem a súlyos megpróbáltatásokra, hogyan működött az ország egyik legnagyobb tudományos intézete a város felszabadulása körüli időkben?

Az aulában 1944. szeptember 16-án még a hagyományoknak megfelelően zajlott le az 1944/45-ös tanévet megnyitó közgyűlés. A távozó rektor dr. Kramár Jenő szavai viszont tükrözik azt, hogy már az előző tanév is szokatlan körülmények között zajlott le és előrelátható volt, hogy az egyetem történetének egyik legsúlyosabb megpróbáltatásokkal teli korszaka fog következni a háborús viszonyok közepette. Az 1943/44-es tanév már március 31-én befejeződött. A hallgatók egy része munkatáborban volt, az orvostanhallgatók nagyrésze viszont gyorsított tanfolyamokon vett részt Budapesten, hogy minél hamarabb orvosi tevékenységet folytathassanak. A háborús viszonyok következtében veszteségek, bajok, nehézségek jelentek. (1944-45. évi tanévnyitó közgyűlés jkv-e.)

A július óta tartó bombatámadások nem kímélték az egyetem épületét sem. Az október 1-re elhalasztott tanévkezdés nem történhetett meg. Időközben folyt Szeged kiürítése, amelynek során elrendelték az egyetem anyagi kiürítését is. Új székhelyül Sopront jelölték ki. Az anyagi kiürítés azonban csak részben történt meg. Az egyetem javainak csak egy töredékét szállították el a városból. Személyi kiürítésre az egyetem nem volt kijelölve. A tanári értekezletnek nagy viták folytak a városból való eltávolítás kérdésében. Egyértelmű határozat nem született, így azután, amikor október 11-én a városba bevonultak a szovjet csapatok, az egyetem oktatói és alkalmazottai létszámának csak kb. 1/3-a (valamivel több mint 500 fő) volt Szegeden. A többség Budapesten, illetve az ország más részeiben tartózkodott. A hallgatóknak szintén csak kis töredéke maradt Szegeden.

## Jegyzőkönyv két bődön zsírról: főkérdés az egyetem léte

A szovjet városparancsnokság és az újjászervező városi közigazgatás főfeladata az élet megindítása volt. Az egyetem klinikáin október 11-től folyt a betegellátó és gyógyító munka. A klinikán szovjet katonákat is ápoltak. Már október 12-ről van olyan dokumentum, amely mutatja, hogy az egyetem működése nem állt meg. (Igaz ez két bődön zsírról szól, de az adott helyzetben ez természetes is.) A fő kérdés az egyetem léte volt: gazdaságilag tudja-e biztosítani működésének feltételeit, a teljesen kifosztott, háborútól sújtott országban? Az egyetem pénzállományát az eltávozott Quaeztura Budapestre vitte magával. Állami és városi támogatásra szintén nem lehetett számítani, az autonóm jövedelmek sem folytak be az oktatás szünetelése miatt. Nagyfokú takarékoságra volt szükség tehát, de október 30-ra így is minden anyagi eszköz kimerült. A Gyermekklinika épülete romokban hevert, az Ady-téri épületet, a Köz-

ponti épület egy részét, a növénykeretet a szovjet parancsnokság vette igénybe. Október folyamán az élet megindulásához szükséges legelemibb feltételeket kellett megteremteni. Az első az volt, hogy szabad mozgást biztosító igazolványokat kértek az egyetemi alkalmazottak számára. Erre annál is inkább szükség volt mert október 21-én polgármesteri hirdetmény jelent meg, amely az összes iskolát — köztük az egyetemet is — felszólította, a tanítás megkezdésére. És valóban, a szovjet parancsnokság rendeletére 1944. november 1-én másodszor is megkezdődött az 1944-45-ös tanév.

A körülmények nem éppen a legkedvezőbbek egyetemi oktatás céljára, és ezen persze nem csodálkozhatunk. Szegeden súlyos ellátási nehézségek jelentkeznek. Élelem nincs, a fűtés szinte megoldhatatlan feladatot jelent. A menza és a kollégiumok október 8-a óta szünetelnek, a kollégiumok különben is használhatatlanok. Az egyetem három karán — az Orvosi, Bölcsész-, és Természettudományi Karon — (a jogi Kar még az 1940-es II. bécsi döntés alkalmával visszakerült Kolozsvárra) összesen 43 oktató maradt. Ebből csupán 6 egyetemi tanár! Igaz: a hallgatók létszáma is csak 162. (1944. november 11-i jelentés az egyetemi állapotokról.) Összehasonlításképpen egy adatot: 1939/40-ben az egyetemnek 1601 hallgatója volt. Ilyen körülmények között az, hogy az előadásokat a rektori fogadószobában, vagy a könyvtár helyiségeiben kellett megtartani, s hogy tankönyv hiányában az előadásokat jegyezni kellett, csekélységnek tűnik.

## Helyreállítási munkák az egyetemen Dolgoztak a szovjet katonák is

Az oktatás vezetése, az anyagi eszközök biztosítása megkívánta, hogy az egyetem élén valamilyen irányító szerv álljon. Az Egyetem Tanácsa Budapesten volt, a karok pedig nem voltak határozatképesek. Az egyetem vezetését a rektort adó kar dékánja, dr. Hermann I. Egyed, valamint az itt maradt hat professzor részvételével tartott értekezletek látták el. 1945. április 5-ig, amikor újra összeülhetett a teljes Egyetemi Tanács. Hat hónapig tartott az átmeneti időszak, az „interregnum.” A tanév első feléve december 20-án zárult le és a rendkívüli körülmények miatt még azoknak a félévét is elismerték, akik december 10-én iratkoztak be. Volt tehát olyan hallgató, aki számára a félév csupán 10 napig tartott. December 18-án megtörtént az első doktoravatás is. A szovjet katonai parancsnokság — amelynek rendeletére megindult az oktatás — igyekezett az egyetemnek a tőle telhető maximális segítséget megadni. Az Ady-téri épület létrehozására és ami a legfontosabb: élelmiszerrrel is segítették az egyetemet. Ugyanakkor az egyetem elkészítette a katonai parancsnokság részére Magyarország történetének kivonatát ismertetését. Viszont tolmácsot nem tudott adni, mert az egész intézménynél nem volt egyetlen olyan ember sem aki jártas lett volna az orosz nyelvből.

A második félévben — amelyre a beiratkozások február 1-ig tartottak és az előadások, gyakorlatok már január végén megkezdődtek — további nehézségek jelentkeztek. Bár már van Ideiglenes Nemzetgyűlés, működik az Ideiglenes Kormány, s februárban pedig az ország központja Budapest is felszabadult, a közlekedési nehézségek következtében és a súlyos gazdasági és pénzügyi helyzetben, az egyetem továbbra is önmagára volt utalva minden tekintetben. Saját kezdeményező és szervező munkájával teremte meg a létfenntartásához szükséges feltételeket. Ahogyan az újjászervezett Gazdasági Bizottság március 27-i ülésének határozata kimondja: „a jónál, vagy a tudományos munkánál fontosabb az eltartás”. (Gazd. Biz. márc. 27-i ülésének jkv-e.) (Egyébként ez biztosította csak a későbbiekben a tudományos munka, az oktatás megfelelő alapra helyezését. Ehhez szükségesek voltak a rendkívüli intézkedések.) Az egyetem vezetői gazdasági memorandumot készítettek, amelyet az



OKTÓBERI VERŐFÉNY

Szávay István felvétele

1945. február 18-i népgyűlés alkalmával Szegeden tartózkodó miniszterelnöknek nyújtották át. A memorandum hangsúlyozza: „az egyetem nem használható intézmény, de magas kulturális cél érdekében szükséges fenntartása.” Eddig is szerződéses földbirtokból, illetőleg a gazdasági célokra átadott botanikus kertből tartotta el magát. A memorandumban pedig a földosztás kapcsán örökbirtokot kérnek az egyetem fenntartása érdekében.

## Háromszázharminchat hallgató a három karon 1945 februárjában

További problémát jelentett a haza-térő oktatók és alkalmazottak elhelyezése is. Budapest felszabadulása után ugyanis az alkalmazottak nagy többsége visszatért Szegedre, csak a legexponáltabb horthysták menekültek tovább Németországba. A nehézséget egyrészt az okozta, hogy a visszatértek lakásait a zavaros időkben kifosztották, vagy elfoglalták. Másrészt a kormányrendelet értelmében a visszatérő alkalmazottakat előbb igazoló bizottságoknak kellett igazolniuk. Azt sikerült elérni, hogy az oktatók többsége ideiglenes működési engedélyt kapjon a végleges igazolásig. Az oktatókon kívül a hallgatók is lassan szállingóztak Szegedre. Egy február 8-i adat szerint már 336 hallgató tanult a három karon. Ez a létszám azután állandóan változik a félév folyamán. Napról-napra jelentkeznek új hallgatók. Megnyílt a menza is, a kollégiumok szintén; menza és kollégiumi kedvezményeket már lehetett igényelni. Komoly erőfeszítések árán tehát az egyetem saját erőből biztosította fennállását, mégpedig olyan sikeresen, hogy a később felszabaduló Debrecen egyeteme is a szegedi önellátási módszereket, tapasztalatokat használta fel működése megindításánál.

Röviden szólni kell még az anyagi, tárgyi személyi feltételek mellett — amelyek ebben a hat hónap átmeneti periódusban döntővé váltak az egyetemi élet más vonatkozásairól, az oktatás tartalmi kérdéseiről is. Természetes, hogy az egyetem — amely részese volt a Horthy-fasizmus kulturális monopóliumának, amely igen sokat köszönhet a reakciós kultúrpolitikus Klebelsbergnek — nem vált azonnal a demokratikus, kulturális átalakulás élharcosává. Valószínű, hogy e konzervatív hagyományok miatt volt érezhető a városban az egyetemmel szembeni ellenséges hangulat, amit maguk az egyetem vezetői is elismernek. (1945. január 20-i tanácsi értekezlet jkv-e.) Ugyanakkor az általános demokratizálódás légköréből az egyetem sem tudta és nem is akarja kivonni magát. Persze ugyanazok a tanárok tanítanak, a tanterv is megegyezik az előzővel s így az oktatás tartalmában ebben az időszakban nincs változás. Az egyetemi hallgatók szervezetei továbbra is vallási alapon maradnak, bár már egyesek a pártok nevében is megszólalnak. Vallási lelkigyakorlato-

kon még tanítási szünetet engedélyeznek. A „magyar királyi” jelzöt is csak 1945. április hó 30-án törlik el, a „Horthy Miklós” megnevezést pedig még később.

## Új szelek fújdognak, világforgató fényes szelek

Néhány jelenség azonban már jelzi, hogy az egyetemen is új szelek fújdognak. Így például az, hogy szabadegyetemi, népegyetemi előadásokat szerveznek. A Tanárok és Tanítók Szabad Szakszervezete „Iskola és demokrácia” címmel már december 7-én előadást rendez. Elismerését kéri az Egyetemi Hallgatók Demokratikus Munkaszervezete is. Ezek még nagyon halvány előremutató tényezők, amelyek később kiterjedélyesedve, az országban lezajló népi demokratikus forradalommal, társadalmi változásokkal összhangban alakítják át az egyetem struktúráját és az itt folyó oktatás és tudományos munka tartalmát is.

Mindenesetre 1944. október 11-e volt az elindítója ennek a még napjainkban sem lezáródott folyamatnak.

FÁBIÁN GYÖRGY

## Egy kitüntetés alkalmából

Az orvosi könyvtárosok és orvostanácsadók szeptember 8-án, 9-én tartották 5. országos értekezletüket a budapesti Semmelweis-teremben. Az értekezletnek az adott különös jelentőséget, hogy az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ most ünnepelte fennállásának 20. évfordulóját. Ez alkalomból Pálffy Gyulát, a Szegedi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának tudományos munkatársát, a vidéki orvosi könyvtári hálózatban végzett dokumentációs tevékenységéért elismerő oklevéllel jutalmazták.

Nem kell Pálffy Gyulát olvasóinknak bemutatni. Ismerjük, becsüljük őt és munkáját. 1947 óta dolgozik közöttünk. Az orvoskari, majd orvosegyetemi könyvtár munkatársa, 1951-től 1961-ig annak vezetője is. Nevéhez fűződik az orvoskari könyvtárnak modern egyetemi könyvtárrá való szervezése, annak technikai megújítása, fémvázás raktárral, könyvkötő műhellyel, fotolaboratóriummal történő kiegészítése. Jelentős érdeme az is, hogy irányításával szervezték meg Szegeden — orvosegyetemeink között először — a központi és a tanszéki könyvtárak kapcsolatát, a hálózati elvnek megfelelően.

Szegeden már 1953 óta a SZOTE Központi Könyvtára végzi a tanszéki könyvtárak-állományának gyarapítását, feldolgozását. Központosított a könyvtárközi kölcsönzés is. Mindezzel úttörő munkát végzett a SZOTE Könyvtára és Pálffy Gyula, akit a megérdemelt elismerés alkalmából szeretettel üdvözlünk.